

กฤษณ วรคทีลี

พระราชชาติธรมว่า “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์หนึ่งประการแห่งปลวกเป็นไฉน?”

พระเถระเจ้าทูลว่า “ขอถวายพระพร ปลวกทำเครื่องปิดบังข้างบนปกปิดตนเที่ยวหากินอยู่ ฉนไต่, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องทำเครื่องปิดบัง กล่าวคือ ศีลสังวร ปกปิดใจเที่ยวอยู่เพื่อบิณฑหารอาหารฉนนั่น. ขอถวายพระพร โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ย่อมเป็นผู้ก้าวล่วงภัยทั้งปวงได้ด้วยเครื่องปิดบัง คือ ศีลสังวรแล. นี้แล ต้องถือเอาองค์ประการหนึ่งแห่งปลวก.

แม้คำนี้ พระอุปเสนเถระผู้บุตรวังคันทพราหมณก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

“ผู้ประกอบความเพียร ทำใจให้มีศีลสังวรเป็นเครื่องปิดบังเป็นผู้อันโลกหาไล่ไม่ได้แล้ว ก็ยอมพ้นรอบจากภัย ดังนี้”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สองประการแห่งแมลงเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร แมลงไปสู่ถ้ำ ไปสู่โพรงไม้ หรือไปสู่ภายในเรือน ย่อมแสวงหาหนุเท่านั้น ฉนไต่, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรไปสู่บ้าน ไปสู่ป่า ไปสู่โคนไม้ หรือไปสู่สุญญาคาร ก็ต้องเป็นผู้ไม่ประมาทแล้วเนื่อง ๆ แสวงหาโภชนะ กล่าวคือ กายคตาสติอย่างเดียวนั่น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่หนึ่งแห่งแมลง.

อนึ่ง แม้ยอมหากินในที่ใกล้เท่านั้น ฉนไต่, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้เห็นความเกิดและความเสื่อมในอุปาทานขันธห้าเหล่านี้้อยู่ทุกอริยาบถว่า ‘รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอย่างนี้ ๆ , ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอย่างนี้ ๆ , ความดับไปแห่ง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอย่างนี้ ๆ’ ดังนี้. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งแมลง.

แม้พระพุทพจนนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้ทรงภาสิตไว้ว่า:-

“ขันธบัญญัติไม่พึงมีไม่พึงเป็น ในที่ไกลแต่ที่นี้, ที่สุดของความมีความเป็นแห่งขันธบัญญัติ จักทำอะระได้, ท่านทั้งหลายประสพอยู่ในกายเป็นของตน อันเกิดขึ้นเฉพาะหน้า อันนำไปวิเศษ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์หนึ่งประการแห่งหนูเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร หนูวิ่งไปข้างโน้นข้างนี้ หัวถึงต่ออาหารเท่านั้น วิ่งไปอยู่ ฉนไต่, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเที่ยวไปข้างโน้นข้างนี้ เป็นผู้หวังต่อโยนิโสมนสิการเท่านั้น ฉนนั่น. นี้แลต้องถือเอาองค์ประการหนึ่งแห่งหนู.

แม้พระอุปเสนเถระวังคันทบุตร ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

“ผู้มีปัญญาเห็นแจ้งกระทำความมุ่งหวังธรรมอยู่ มิได้ย่อหย่อนเป็นผู้ชำระจับแล้ว มีสติอยู่ทุกเมื่อ ดังนี้”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์หนึ่งประการแห่งแมลงปองเป็นไหน?”

ธ. “ขอถวายพระพร แมลงปองมีหางเป็นอาวุธ ชูหางเที่ยวไปอยู่ ฉนฺได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้มีญาณเป็นอาวุธ ยกญาณขึ้นอยู่ทุกอิริยาบถ ฉนฺนํ. นี้แลต้องถือเอาองค์หนึ่งประการแห่งแมลงปอง.

แม้พระอุปเสนเถระคันตบุตร ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

“ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ถือเอาพระขรรค์กล่าว คือ ญาณที่ว่ายอยู่ย่อมพ้นจากสรรพภัยอันตราย, และผู้มีปัญญาเห็นแจ้งนั้น ยากที่ใคร ๆ จะผจญได้ในภพ ดังนี้”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์หนึ่งประการแห่งพังพอนเป็นไหน?”

ธ. “ขอถวายพระพร พังพอนเมื่อเข้าใกล้สูง ก็ลือกกายด้วยยาแล้ว จึงเข้าใกล้เพื่อจะจับดู ฉนฺได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรเมื่อเข้าใกล้โลกผู้มีความโกรธความอาฆาตมาก ผู้อันความทะเลาะถือเอาต่าง กล่าวแก่งแย่ง ความยินยัยครอบงำแล้ว ก็ต้องลูบหน้าใจด้วยยากกล่าวคือเมตตาทพรมวิหาร ฉนฺนํ. นี้แลต้องถือเอาองค์หนึ่งประการแห่งพังพอน.

แม้พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

“ด้วยเหตุนี้ กุลบุตรควรกระทำเมตตาทพรมแก่ตนและคนอื่น, กุลบุตรควรแผ่ไปด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา ข้อนี้เป็นคำสั่งสอนแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” ดังนี้.

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สองประการแห่งสุนัขจิ้งจอกเป็นไหน?”

ธ. “ขอถวายพระพร สุนัขจิ้งจอกแก่ได้โภชนะแล้ว ไม่เกลียดกินจนพอต้องการ ฉนฺได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ได้โภชนะแล้วก็ได้เกลียด บริโภคสักว่ายังสรีระให้เป็นไปนั้นเที่ยว, ฉนฺนํ. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่ต้นแห่งสุนัขจิ้งจอก.

แม้พระมหากัสสปเถระ ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

“ข้าพเจ้าลงจากเสนาสนะเข้าไปบ้านเพื่อบิณฑบาต; ข้าพเจ้าบำรุงบุรุษผู้มีโรคเรื้อนผู้บริโภคอยู่นั้นโดยเคารพ. บุรุษนั้นน้อมคำข้าวไปด้วยมือของข้าพเจ้า, เมื่อข้าพเจ้าป้อนคำข้าวอยู่ บุรุษนั้นจับเอานิ้วมือของข้าพเจ้าไว้ในปากนั้น. ข้าพเจ้าอาศัยประเทศเป็นที่ตั้งแห่งฝาเรือน จักบริโภคคำข้าว; ในเมื่อคำข้าวที่ข้าพเจ้าบริโภคอยู่หรือบริโภคแล้ว ความเกลียดย่อมไม่มีแก่ข้าพเจ้า ดังนี้”

อนึ่ง สุนัขจิ้งจอกแก่ได้โภชนะแล้ว มิได้เลือกกว่าเสรำหมองหรือประณีต ฉนฺได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ได้โภชนะแล้วก็ไม่ต้องเลือกกว่าเสรำหมองหรือประณีต บริบูรณ์หรือไม่บริบูรณ์ ยินดีตามมีตามที่ได้มาอย่างไร ฉนฺนํ. นี้แล ต้องถือเอาองค์สองแห่งสุนัขจิ้งจอก.

แม้พระอุปเสนวังคันตบุตรเถระ ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

“เรายินดีตามมีแม่ด้วยของเศร้าหมอง ไม่ปรารถนารสอื่นมาก, เมื่อเราไม่ละโมภในรสทั้งหลาย ใจของเราก็ย่อมยินดีในฉน, ในเมื่อเรายินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ คุณเครื่องเป็นสมณะของเราย่อมเต็มรอบ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สามประการแห่งเนื้อเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร เวลากลางวันเนื้อย่อมเที่ยวไปในป่า เวลากลางคืนย่อมเที่ยวไปในกลางแจ้ง ฉันได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร เวลากลางวันพึงอยู่ในป่า เวลากลางคืนอยู่ในที่แจ้ง ฉันนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่หนึ่งแห่งเนื้อ.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้ตรัสไว้ในโถมหังสนะปริยายว่า:-

“ดูก่อนสารีบุตร ราตรีทั้งหลายนั้นใด เย็นเป็นไปในหมันตฤดู ในราตรีทั้งหลายเห็นปานนั้น ณ สมัยเป็นที่ตกแห่งน้ำค้าง เรานั้นแลสำเร็จอิริยาบถอยู่ในอัปภิกาสในราตรี สำเร็จอิริยาบถอยู่ในราวป่าในกาลวัน, ในเดือนมีนในภายหลังแห่งคิมหฤดูเราสำเร็จอิริยาบถอยู่ในอัปภิกาสในกลางวัน, เราสำเร็จอิริยาบถอยู่ในราวป่าในราตรี ดังนี้.”

อนึ่ง เนื้อในเมื่อหอกหรือศรตกลงอยู่ ย่อมหลบ ย่อมหนีไป ย่อมไม่นำกายเข้าไปใกล้ ฉันได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ในเมื่อกิเลสทั้งหลายตกลงอยู่ ก็ต้องหลบ ต้องหนีไป ต้องไม่น้อมจิตเข้าไปใกล้ ฉันนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งเนื้อ.

อนึ่ง เนื้อเห็นมนุษย์ทั้งหลายย่อมหนีไปเสียทางใดทางหนึ่งด้วยคิดว่า ‘มนุษย์เหล่านั้นอย่าได้เห็นเราเลย’ ฉะนี้ ฉันได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร เห็นชนทั้งหลายผู้มีปกติบาดหมางกัน ทะเลาะกัน แกร่งแย่งกัน วิวาทกัน ผู้ทุศีล ผู้เกียจคร้าน ผู้มีความยินดีในความคลุกคลี ก็ต้องหนีไปเสียทางใดทางหนึ่ง ด้วยคิดว่า ‘ชนเหล่านั้นอย่าได้พบเราเลย, และเราก็อย่าได้พบชนเหล่านั้นเลย’ ฉะนี้ ฉันนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งเนื้อ.”

แม้พระธรรมเสนนาบดีสารีบุตรเถระ ก็ได้ภาสิตไว้ว่า:-

“บางทีบุคคลมีความปรารถนาลามกเกียจคร้าน มีความเพียรอันละแล้ว มีพุทธวจนะสดับน้อย ผู้ประพฤตินี้ไม่ควร อย่าได้พบเราในที่ไร ๆ เลย” ดังนี้.

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สี่ประการแห่งโคเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร โคย่อมไม่ละที่อยู่ของตน ฉันได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องไม่ละกายของตนโดยโยนิโสมนสิการว่า “กายนี้ไม่เที่ยง ต้องอบก่ลิ้น นวดพื้น มีความสลาย เรี่ยราย กระจัดกระจายเป็นธรรมตา” ดังนี้ ฉันนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์สี่ประการแห่งโค.”

อนึ่ง โศเป็นสัตว์มีเอกอันรับไว้แล้วยอมนำเอกไปโดยง่ายและยาก ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้มีพรหมจรรย์อันถือไว้แล้ว ประพฤติพรหมจรรย์มีชีวิตเป็นที่สุดจนถึงสิ้นชีวิต โดยง่ายและโดยยาก ฉนนัน. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งโค.

อนึ่ง โศเมื่อสุดตามความพอใจ จึงดื่มกินซึ่งน้ำควรดื่ม ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องสุดตามความพอใจ ตามความรัก ตามความเลื่อมใส รับเอาคำพร่ำสอนของอาจารย์ และอุปัชฌาย์ ฉนนัน. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งโค.

อนึ่ง โศอันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งขับไปอยู่ ก็ยอมทำตามถ้อยคำ ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องรับโอวาทานุสาสนีของภิกษุผู้เถระผู้ใหม่ ผู้ปานกลาง และของคฤหัสถ์ผู้อุบาสก ด้วยเศียรเกล้าฉนนัน. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สี่แห่งโค.

แม้พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ก็ได้ภาสิตไว้ว่า:-

“กุลบุตรบวชในวันนั้น มีปีเจ็ดโดยกำเนิด, แม้ผู้นั้นพร่ำสอนเรา เราก็ต้องรับไว้เหนือกระหม่อม. เราเห็นแล้ว ฟังตั้งไว้ซึ่งความพอใจและความรักอันแรงกล้าในบุคคลนั้น, ฟังนอบน้อมบุคคลนั้นเนื่อง ๆ โดยเอื้อเฟื้อในตำแหน่งอาจารย์ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สองประการแห่งสุกรเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร สุกรเมื่อถึงคิมหฤद्यเป็นคราวเร่าร้อน ย่อมเข้าไปหาน้ำ ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ครั้นเมื่อจิตชุ่มมัว พลังพลาด เหวน เร่าร้อนด้วยโทสะ ก็ต้องเข้าไปใกล้ซึ่งเมตตภาวนา ซึ่งเป็นของเยือกเย็น เป็นของไม่ตาย เป็นของประณีตฉนนัน. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่หนึ่งแห่งสุกร.

อนึ่ง สุกรเข้าไปใกล้น้ำตามแล้ว คู้ยขุดดินด้วยจมูกกระทำให้เป็นปลักนอนในปลักนั้น ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องวางกายไว้ในใจ ไปในระหว่างอารมณ์นอนอยู่ ฉนนัน. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งสุกร.

แม้พระปิณโฑลภารทวาชเถระ ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

“ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง เห็นความเป็นเองในกายแล้ว พิจารณาแล้ว เป็นผู้เดียวไม่มีเพื่อนที่สองนอนในระหว่างอารมณ์ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์ห้าประการแห่งช้างเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร ธรรมดาช้าง เมื่อเที่ยวไป ย่อมทำลายแผ่นดิน ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรก็ต้องพิจารณากายทำลายกิเลสทั้งปวงเสีย ฉนนัน. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่หนึ่งแห่งช้าง.

อนึ่ง ช้างไม่เหลียวด้วยกายทั้งปวง ย่อมเพ่งดูตรงนั้นเทียว มิได้เลือกทิศน้อยทิศใหญ่ ฉันใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องไม่เหลียวด้วยกายทั้งปวง ไม่เลือกทิศน้อยทิศใหญ่ ไม่แหงนขึ้นข้างบน ไม่ก้มลงข้างล่าง เป็นผู้เพ่งแลไกลชั่วแอก ฉันนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งช้าง.

อนึ่ง ช้างไม่ได้นอนเป็นนิตย์ ไปหาอาหารเนื่อง ๆ ย่อมไม่เข้าถึงซึ่งประเทศนั้นเพื่อจะอยู่ มิได้มีอาลัยในที่อยู่อาศัยแน่นอน ฉันใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้มิได้นอนเป็นนิตย์ มิได้มีที่อยู่ ไปเพื่อบิณฑบาต ถ้าว่าเป็นผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง เห็นมณฑปมีในประเทศอันงดงาม หรือโคนไม้ ถ้าเงื่อม เป็นที่พู่ใจสมควร ก็เข้าอาศัยอยู่ในที่นั้น แต่หากระทำความอาลัยในที่อยู่อาศัยแน่นอนไม่ ฉันนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งช้าง.

อนึ่ง ช้างลงสู่น้ำก็ลงสู่สระบัวใหญ่ ๆ ซึ่งบริบูรณ์ด้วยน้ำอันสะอาดไม่ขุ่นและเย็น ดาดาดแล้วด้วยกุมาท อุบล ปทุม ปุณทริก เล่นอย่างช้างอันประเสริฐ ฉันใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องลงสู่สระโบกขรณีอันประเสริฐ กล่าวคือ มหาสติปัญฐาน ซึ่งเต็มแล้วด้วยน้ำ กล่าวคือ ธรรมอันประเสริฐอันสะอาด ไม่หม่นหมอง ผ่องใส มิได้ขุ่นมัว ดาดาดด้วยดอกไม้ กล่าวคือ วิมุตติ ล้างขัดสังขารทั้งหลายด้วยญาณปริชา เล่นอย่างโยคาวจร ฉันนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สี่แห่งช้าง.

อนึ่ง ช้างยกเท้าขึ้นก็มีสติ จดเท้าลงก็มีสติ ฉันใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องยกเท้าขึ้นด้วยสติสัมปชัญญะ จดเท้าลงด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะในเวลาก้าวไปและก้าวกลับคู้อวัยวะเข้าและออกในที่ทั้งปวง ฉันนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่ห้าแห่งช้าง.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เทพาติเทพ ก็ได้ตรัสไว้ในสังยุตตนิกายอันประเสริฐว่า:-

‘ความสำรวมด้วยกายเป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ, ความสำรวมด้วยวาจาเป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ, ความสำรวมด้วยใจเป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ, ความสำรวมในที่ทั้งปวงเป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ, บุคคลผู้สำรวมในที่ทั้งปวง นักปราชญ์กล่าวว่า ‘ผู้มีความละเอียด มีไตรทวารรักษาแล้ว’ ดังนี้.”

หัวข้อประจำกฤษณธรรมคัมภีร์

ปลวกหนึ่ง แมวหนึ่ง หนูหนึ่ง แมลงปองหนึ่ง พังพอนหนึ่ง สุนัขจิ้งจอกหนึ่ง เนื้อหนึ่ง โคหนึ่ง สุกรหนึ่ง ช้างหนึ่ง เป็นสิบ ฉะนี้.